

Література:

1. Доклад Комитета экспертов по государственному управлению о работе его пятой сессии / ООН Экономический и Социальный Совет. – Нью-Йорк, 2006. – Режим доступа : <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023031.pdf>.
2. Долечек В. Адміністративна реформа: поліпшення якості і підвищення ефективності державних послуг / В. Долечек // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 217–224.
3. Європейські принципи державного управління / [пер. з англ.]. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.
4. Иванов В. Н. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления / В. Н. Иванов, В. И. Патрушев. – М. : Экономика, 2001. – 276 с.
5. Князев С. Н. Управление инновациями и инновации в управлении / С. Н. Князев, И. И. Ганчеренок // Государственное управление. Электронный вестник. – Вып. 11. – 2007. – Режим доступа : <http://www.vivakadry.com/29.htm>
6. Орлов О. В. Інноваційні процеси в державному управлінні : [монографія] / О. В. Орлов. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. – 196 с.
7. Хачатурян Х. В. Теоретико-методологічні засади інновацій у державному управлінні / Х. В. Хачатурян. – Режим доступа : http://law.kumu.edu.ua/ndgu_st27_ua.htm
8. Яковец Ю. В. Формирование постиндустриальной парадигмы: истоки и перспективы / Ю. В. Яковец // Вопросы философии. – 1997. – № 1. – С. 3–7.

Надійшла до редколегії 27.06.2012 р.

УДК 351:002.8

В. М. МОРОЗ

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ МЕТОДІВ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ В МЕЖАХ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто можливість використання наукового інструментарію інституціоналізму в контексті досліджень проблематики державного управління. Визначено основні напрями їх застосування в межах науки державного управління на підставі аналізу методів інституціональної теорії. Висвітлено зміст основних етапів і методів інституціонального аналізу.

Ключові слова: наукові методи, теорія державного управління, інституціональна доктрина, науковий інструментарій, інститут, предмет (об’єкт) науки, інституціональний аналіз.

The possibility of using the scientific tools of institutionalism in the context of researching the issues of state management was considered in the article. On the base of analysis of the methods of institutional theory there were defined the main directions of their application within the science of state management. There was shown the content of the basic steps and methods of institutional.

Key words: scientific methods, theory of state management, institutional doctrine, scientific tools, institute, subject (object) of science, institutional analysis.

У сучасній науковій літературі досить часто можна зустріти тезу щодо визначення інституціоналізму як базової методології суспільних наук ХХІ ст. Таке домінуюче становлення порівняно молодого наукової доктрини (вважається, що інституціоналізм виник наприкінці ХІХ ст. та остаточно оформився як окрема течія економічної теорії в 1920 – 1930-х рр. [9, с. 8–9]) пов'язано насамперед з її універсальністю в поясненні закономірностей функціонування основних підсистем суспільства. Крім того, в контексті аналізу досвіду трансформаційних перетворень, на думку А. Гріценко, використання саме інституціональних факторів, визначення їх ролі та місця у трансформаційних перетвореннях суспільної системи, виявилось найбільш результативним напрямом наукових досліджень розвитку соціальних систем. “Домінуюча на початку процесу трансформації неокласична та особливо монетаристська методологія (з її орієнтацією на саморегулювання ринку та ринкові механізми як панацею від всіх нещастя)... виявилась неспроможною. Вона не надала теоретичного інструментарію для розуміння того, що відбувається в суспільстві та економіці в умовах ринкових трансформацій” [4, с. 49].

За дослідженнями А. Чухно, специфіка розгляду особливостей методології інституціональної доктрини у сучасній літературі полягає в тому, що дослідження, як правило, проводиться від супротивного. Методологія інституціоналізму порівнюється з неокласичною і на цій підставі роблять висновки, наскільки інституціоналізм відходить від мейнстріму [11, с. 38–39]. Такий підхід, з одного боку, не дозволяє розкрити весь потенціал інституціональної теорії у дослідженні трансформацій основних підсистем суспільства, а з іншого – зменшує динаміку розвитку її теоретико-методологічного підґрунтя. Це пов'язано з тим, що методи інституціоналізму мають певну специфіку, яка суттєво впливає на можливості їх ефективного використання.

Питання, пов'язані з дослідженням інституціональної теорії, набули широкого висвітлення в наукових працях сучасних дослідників. Можна констатувати той факт, що інституціоналізм є одним з пріоритетних напрямів у сучасній науковій думці. Науковими центрами, де ведуться систематичні дослідження в галузі інституціональної теорії, є Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Донецький національний технічний університет, Донецький національний університет, Львівський національний університет ім. І. Франка.

Серед учених, які активно досліджують проблематику інституціоналізму, слід виділити : А. Чухно, Т. Олексієву (методологія інституціоналізму); Т. Кричевську, В. Гейця (інститут довіри); І. Малого, О. Лошихіна (інституціональні проблеми економічних досліджень); С. Биконя, Т. Гайдай (використання інституціонально-еволюційного підходу в пізнанні трансформаційних змін). Заслужують на увагу праці В. Тарасевича, присвячені розробці методологічних проблем інституціональної теорії, а також дослідженню ранніх етапів інституціональної еволюції. Методологічне ядро інституціональної парадигми, зокрема теорія раціональної поведінки, аналізується у працях О. Клишової. Великий внесок в аналіз напрямів інституціональних досліджень в Україні здобрено В. Дементьевим.

Попри значну увагу дослідників до проблематики інституціоналізму, окремі його напрями залишаються відкритими до подальшого дослідження. Наприклад, розвиток теоретико-методологічного підґрунтя інституціоналізму відбувається переважно в межах економічної та соціологічної наукової думки, що залишає це питання перспективним у контексті інших галузей наукового знання.

Застосування наукового інструментарію інституціоналізму в межах науки державного управління має велику кількість проявів. Одним з таких може стати дослідження можливості використання наукового інструментарію інституціоналізму в контексті розвитку теоретико-методологічного підґрунтя науки державного управління, у процесі реалізації цілей та функцій держави.

Метою роботи є визначення можливості наукового інструментарію інституціоналізму в дослідженні проблематики державного управління.

Використання методології інституціоналізму як одного з перспективних напрямів дослідження процесу функціонування основних підсистем суспільства (політичної, економічної, соціальної та духовної) у взаємозв'язку з розвитком інституту держави дає можливість з'ясувати сутність суспільно-економічних трансформацій, визначити їх спрямованість і перспективу розвитку. За дослідженнями Т. Олексієвої, інституційний підхід використовує три основні методи дослідження: описово-індуктивний, формально-легальний та історико-компаративістський [1, с. 109]. Цей перелік методів не є вичерпаним, а тому спробуємо визначити деякі з наукових методів інституціоналізму, використання яких може сприяти розвитку теоретико-методологічного підґрунтя науки державного управління. Слід звернути увагу, що відокремити прийоми та способи, які є характерними лише для конкретної галузі наукового знання, практично неможливо. Це пов'язано насамперед з тим, що інструментарій різних наук є надто взаємозв'язаним. На практиці не уявляється можливим визначити такий перелік теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів і спеціальних прийомів дослідження, застосування якого могло б відповідати лише конкретній галузі наукового знання.

Разом з тим, кожна наукова теорія має певні особливості, зміст яких розкривається, у тому числі, і через використання специфічного переліку (який є найбільш притаманним для конкретної науки) способів і засобів

пізнання дійсності. Наприклад, до системи наукового інструментарію інституціоналізму можна віднести:

1) зворотній (елементарно-теоретичний) аналіз структури організації та мети її функціонування (“інституція складається з концепції (ідеї, доктрини) та структури” [15, с. 78] – концепція визначає мету або функції інституції; структура включає ідею інституції, а також інструменти);

2) прямий (емпіричний) аналіз основних підсистем суспільства як за функціональним призначенням (економічна підсистема розглядає відношення, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ; політична – охоплює відношення, що пов’язані зі взаємодією держави, партій, політичних організацій з приводу влади та управління; соціальна – здійснює аналіз відносин, що пов’язані зі взаємодією класів, соціальних прошарків і груп; духовна – має прояв через відношення, що пов’язані з розвитком суспільної свідомості, науки, культури, мистецтва [10, с. 275]), так і за рівнем прояву (людина, суспільство, держава);

3) абстрагування – вивчення окремого інституту з точки зору одного, конкретного аспекту (кожна підсистема суспільства має свої інститути та інституції: економічна – виробничі підприємства, фінансові установи, маркетингові організації тощо; політична – держава, партії, профспілки, суспільні організації тощо; соціальна – страти, соціальні групи та прошарки, нації тощо; духовна – церква, освітні установи, наукові установи тощо), наприклад дослідження природи ризиків у сучасній економіці або процесу розвитку трудових можливостей особистості (організації, суспільства, держави);

4) системний підхід (комплексне дослідження соціальної системи) у дослідженні змісту соціальних відносин та інститутів у їх міжфункціональному взаємозв’язку (Т. Парсонс подає концептуальну модель суспільства через призму соціальних відносин (взаємодій) та інститутів де останні виступають як в особливий спосіб організовані “вузли” соціальних відносин; специфічні ціннісно-нормативні комплекси, що регулюють поведінку індивідів, а також як стійкі конфігурації, які формують статуснорольову структуру суспільства [14, с. 231–232]);

5) аксіоматичний метод використовується для отримання знання щодо поведінки (перспектив розвитку) інститутів відповідно до певних логічних правил, зміст яких закладено релігійно-культурологічними особливостями розвитку відповідного народу, його соціальною психологією, темпераментом, менталітетом тощо (М. Вебер дослідив взаємозв’язок між релігійною доктриною народу та економічною організацією (структура інститутів та інституцій) суспільства [2]. Крім того, типологія систем влади М. Вебера (традиційна, харизматична та раціонально-легальна) може бути використана як основа для дослідження особливостей функціонування інститутів (різних типів адміністрацій), тобто відповідна система ціннісних орієнтацій особистості (соціальної групи) стає підґрунтям для пояснення певних інституціональних моделей [3]);

б) формалізація передбачає накопичення статистичної інформації, обсяг якої буде достатнім для дослідження тенденцій зміни відповідних характеристик структури, змісту та особливостей функціонування інститутів та інституцій (узагальнення підходу до розв'язання певної проблематики; дослідження сили впливів інститутів; фіксація значень тощо. Засновник школи кон'юнктурно-статистичного інституціоналізму В. Мітчелл наполягав на необхідності фіксування інституціональних особливостей через систему статистичних даних, а сам інституціоналізм полягає “у збиранні статистичних даних, які згодом повинні стати підґрунтям для пояснюючих гіпотез” [6, с. 434]);

7) історичний метод, за допомогою якого існує можливість з'ясувати природу виникнення інститутів та дослідити особливості їх функціонування в контексті існуючої хронологічної послідовності процесів і подій (вважається, що “певний вплив на формування та розвиток інституціоналізму справила німецька історична школа з її історичним методом, акцентуванням уваги на правових нормах та політиці держави. В американській економічній літературі навіть стверджувалося, що інституціоналізм є суто американським різновидом історичної школи” [7, с. 454]. Професор Т. Негіші розглядає інституціоналізм як американський напрям історичної школи та висловлює думку щодо спільної ролі історичної школи та інституціоналізму в опрацюванні ефективного механізму у вирішенні проблем соціального розвитку, які так і не були вирішені неокласикою [13]);

8) ідеалізація використовуються для опрацюванні моделей структур відповідних інституцій, процес функціонування яких повинен забезпечити досягнення мети існування за умови ефективного використання організаційних ресурсів (теоретичне знання про практику розбудови та функціонування інститутів і інституціонального середовища, формується під впливом уявлення про ідеальну інституцію);

9) класифікація дозволяє розділити інститути та інституції на окремі групи відповідно до визначених критеріїв (інститути економічної підсистеми суспільства).

Цей перелік загальнологічних методів наукового пізнання в контексті інституціональної теорії можна продовжувати. Будь-який з вищерозглянутих методів і методів, які залишились поза нашою увагою, тим чи іншим чином буде сприяти дослідженню відповідної проблематики. Вибір і застосування методів у межах інституціональної теорії залежить від розуміння специфіки об'єкта пізнання, його структури та логіки дослідження. У цьому контексті співвіднесення теоретичних та емпіричних рівнів аналізу, їх інтеграція з метою отримання нового знання про предмет стає важливою методологічною проблемою інституціонального дослідження.

Кожен з наведених методів заслуговує на увагу в межах теорії державного управління, але, на нашу думку, метод інституціонального аналізу має найбільший потенціал для визначення принципів розбудови ефективної технології державно-управлінської діяльності та дослідження функціональних аспектів її прояву. Це пов'язано насамперед з тим, що інституціональний аналіз дозволяє, якщо не

надати відповідь на питання щодо умов виникнення тих чи інших інститутів (інституцій), то, принаймні, дозволяє визначити ти з них, без яких ефективне функціонування окремої підсистеми суспільства не уявляється можливим. Крім того, інституціональний аналіз є тісно пов'язаним з широким спектром проблем, які мають спільну природу виникнення в межах суспільно-економічного розвитку, тобто виникнення однієї проблеми обумовлює породження іншої (проблеми формування демократичної громадянської культури українського суспільства, політичної культури держави, її інститутів, громадян тощо).

Під інституціональним аналізом ми розумітимемо “комплекс методів та стратегій, які дозволяють аналізувати певне явище, організацію або проект. Метою такого аналізу найчастіше стає оцінка поточної ситуації та можливостей для покращання функціонування конкретних проектів” [12, с. 11]. У контексті наук управлінського спрямування, інституціональний аналіз уявляє собою аналітичний метод дослідження механізмів прийняття управлінських рішень у контексті функціонування відповідного інституту. Предметом інституціонального аналізу виступають окремі інститути економічної, політичної, соціальної та духовної підсистеми суспільства. Аналіз інституціональних особливостей функціонування відповідної підсистеми суспільства, передбачає проведення аналізу утворення та розвитку її основних інститутів, а також покладених на них функцій [5, с. 7–8]. Слід звернути увагу, що інституціональний аналіз повинен здійснюватись у контексті реалізації суб'єктами владних відносин функцій управління, регулювання та координації (сукупність формальних і неформальних правил, які утворюють і підтримують функціонування інституціонального середовища). Основні типи (різновиди) інституціонального аналізу в контексті досліджень Г. Матсерт подано на рисунку [12, с. 4–8].

На переконання М. Мало де Моліні, інституціональний аналіз повинен починатися з самої інституції (тут інституція ототожнюється з інститутом або організацією) з метою виявлення її матеріального базису, її історії та історії її акторів, її ролі в технічному та соціальному поділі праці, її структурних особливостей і взаємозв'язків [8]. Спрощений алгоритм проведення інституціонального аналізу має такий вигляд: 1) визначити інститути, які є предметом відповідного аналізу (наприклад, органи державної влади); 2) з'ясувати природу їх виникнення та визначити місце і роль інституту в системі трансформаційних перетворень відповідної підсистеми суспільства (надати характеристику інституту та його взаємозв'язків з іншими інститутами підсистеми).

У контексті вищенаведеного можна сформулювати такі основні висновки.

Система наукового інструментарію інституціоналізму містить суттєвий потенціал для розвитку теорії державного управління та може бути використана для забезпечення процесу виконання державою покладених на неї функцій.

Інституціональний аналіз у контексті науки державного управління може сприяти розумінню природи виникнення і особливостей функціонування окремих інститутів, які беруть участь в опрацюванні державно-управлінських рішень. Це дозволить виявити функціональний вклад кожного інституту, в тому числі і інституту держави, у процес суспільно-економічного розвитку.

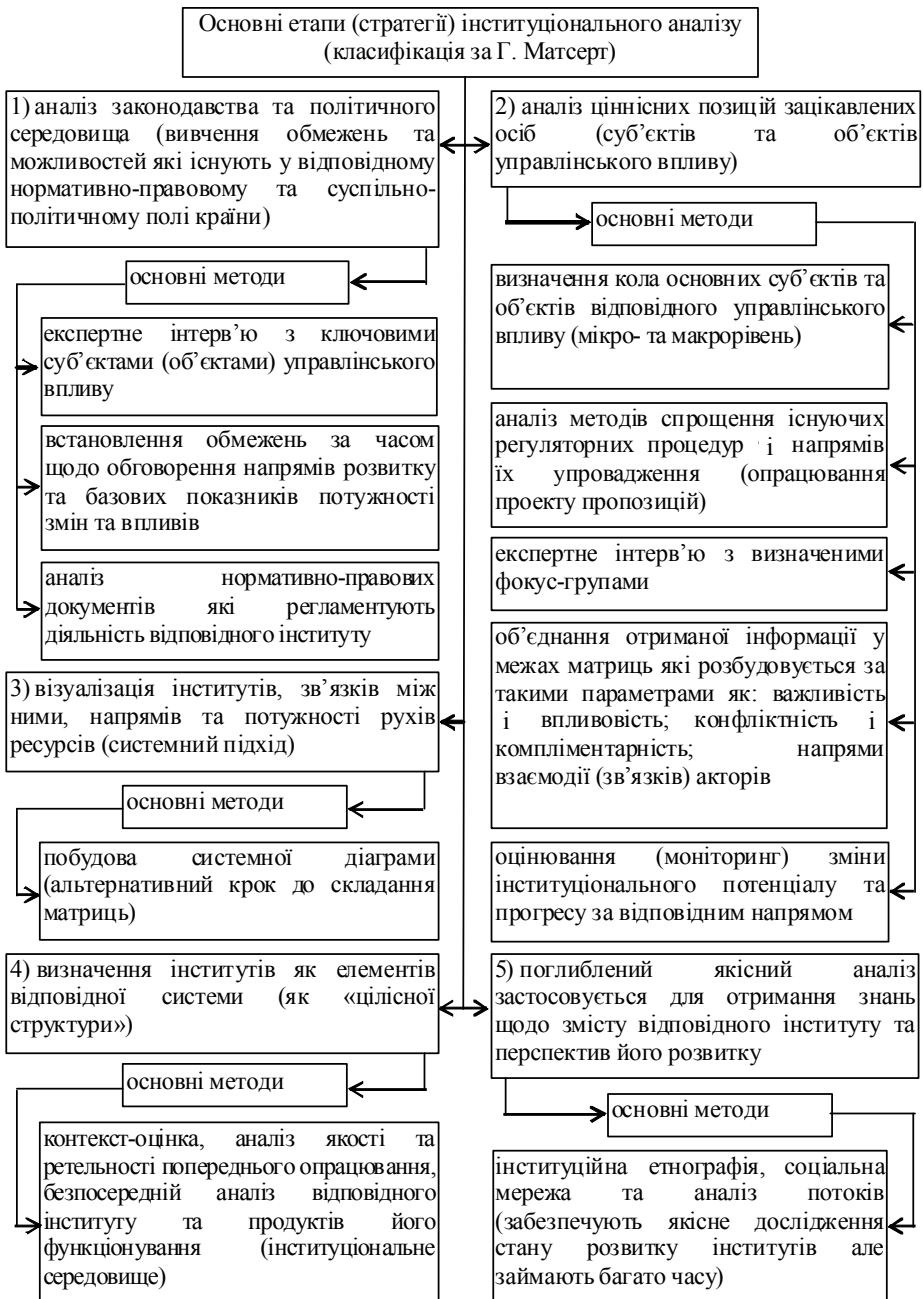

Рисунок. Напрямки інституціонального аналізу (класифікація за Г. Матсерт)

Інституціональний аналіз дозволяє з'ясувати динаміку трансформації інститутів та її відповідність змінам суспільної системи. Результатом інституціонального аналізу стає розуміння встановлених “правил гри” (за допомогою побудови статичної карти, тобто складання функціональних організаційних діаграм) і неофіційних принципів, що визначають фактичну поведінку сторін при прийнятті рішень (за допомогою складання схем руху основних ресурсів, наприклад, грошових коштів та інформації).

Попри критику інституціонального підходу до вирішення проблем суспільно-економічного розвитку, слід звернути увагу на його можливостях у вирішенні окремих питань функціонування та розвитку інституту держави.

Безумовно, розглянуті вище можливості інституціональної доктрини в контексті використання її наукового інструментарію для дослідження проблематики державного управління не вичерпують потенціал відповідного підходу та залишають порушене питання відкритим для подальшого наукового обговорення. Перспективним напрямом наукових розвідок може стати дослідження інституціональної основи функціонування основних підсистем суспільства у їх взаємозв'язку з інститутом держави.

Література:

1. *Алексеева Т. А.* Современные политические теории / Т. А. Алексеева. – М. : РОССПЭН, 2000. – 479 с.
2. *Вебер М.* Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер ; [пер. с нем. М. И. Левина] // Избранные произведения. – М. : Прогресс, 1990. – С. 61–135.
3. *Вебер М.* Типы легитимного порядка: условность и право / М. Вебер (пер. с нем. М. И. Левина) // Избранные произведения. – М. : Прогресс, 1990. – С. 639–643.
4. *Гриценко А. А.* Институциональная архитектура: объект, теория, методология : [монография] / А. А. Гриценко // Постсоветский институционализм: под ред. Р. М. Нуреева, В. В. Дементьева. – Донецк : Каштан, 2005. – С. 49–74.
5. *Дерябина М. А.* Основы организации реального сектора экономики: институциональный анализ / М. А. Дерябина. – М. : Ин-т экономики РАН, 2011. – 58 с.
6. *Історія економічних учень : у 2-х ч. / [В. Д. Базилевич, П. М. Леоненко, Н. І. Гражевська та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2005. – Ч. 2. – 567 с.*
7. *Корнійчук Л. Я.* Історія економічних учень : [навч. посіб.] / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 1999. – 562 с.
8. *Маоло де Молина М.* Общие понятия. Ч. 2 : Институциональный анализ, совместное исследование-действие, активистское исследование / Марта Маоло де Молина ; [пер. с англ. А. Скидана ; под. ред. А. Пензина] // EIPCP – Европейский институт прогрессивной политики в области культуры, 2004. – Режим доступа : <http://eipcp.net/transversal/0707/malo/ru>.

9. Нуреев Р. М. Эволюция институциональной теории : [монография] / Р. М. Нуреев // Постсоветский институционализм ; под ред. Р. М. Нуреева, В. В. Дементьева. – Донецк : Каштан, 2005. – С. 6–31.

10. Смольков О. А. Філософія : [навч. посіб.] / О. А. Смольков. – Львів : Магнолія Плюс, 2005. – 460 с.

11. Чухно А. А. Институционально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – К. : Знання, 2010. – 687 с.

12. Matsaert H. Institutional analysis in natural resources research. Socioeconomic Methodologies for Natural Resources Research. Best Practice Guidelines / Harriet Matsaert. – Chatham : Natural Resources Institute, 2002. – 16 p.

13. Negishi T. History of Economic Theory / Takashi Negishi. – Amsterdam: North Holland, 1989. – 412 p.

14. Parsons T. Essays on sociological theory / Talcott Parsons. – N.Y. : Free Press, 1964. – 460 p.

15. Scott W. R. Institutions and Organizations: Ideas and Interests / William Richard Scott. – Los Angeles : Sage Publications, 2008. – 280 p.

Надійшла до редколегії 21.02.2012 р.

УДК 351.711:352.07

В. В. НАКОНЕЧНИЙ

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГЕМИ МІСТА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Розглянуто філософські та релігійні детермінанти формування ідеологем мешканців територіальної громади міста, управлінський вплив на ці процеси.

Ключові слова: управління, ідеологема міста, філософські детермінанти, релігійні детермінанти.

The article deals with philosophical and religious determinants of ideological formation of local community residents, management influence on these processes.

Key words: management, ideologema city philosophical factors, religious factors.

У царині науки співіснують різноманітні дискурси осмислення феномену міста: географічні, історичні, культурологічні, філософські, психологічні тощо. Крім того, проблематику міста досліджували з точки зору архітектури, містобудування, розташування тощо.

Система управління на міському рівні є предметом дослідження багатьох науковців (В. Авер'янов, В. Бакуменко, В. Бабаєв, В. Вакуленко, І. Дробот,